

Vogel Dávid:

MAX

Egy Habsburg a mexikói trónon

Bevezető helyett

Írásom témájául egy különleges államformájú, különleges ország, nem kevésbé különleges uralkodóját választottam, mely nemcsak latin-amerikai érdeklődésem miatt keltette fel figyelmemet, hanem a személye kapcsán felmerülő közös történelmi gyökerek okán is.

A történelmi háttér

A XIX. század első fele igencsak eseménydúsán indult Mexikó számára. A tízes évek a függetlenség kivívásával telt, a következő évtizedben egy kérészéletű császárság, majd jelentős területi veszteségek következtek, hogy aztán az instabilitás tovább gyengítse a fiatal államot. A helyzetet tovább tetézte, hogy 1846-48 között Mexikó hadban állt az Egyesült Államokkal, a kétéves háborút lezáró *Guadalupe Hidalgoi Szerződés*ben pedig elvesztette területének egyharmadát: Texast, valamint Kalifornia, Arizona és Új-Mexikó területének nagy részét. Az ötvenes években *Bénito Juárez* szapoték indián származású elnök egyfajta konzolidáló politikája követett, mely *La Reforma*¹ néven maradt meg a köztudatban. Reformjai azonban a rendelkezésére álló csekély idő alatt nem tudtak számottevő változásokat eredményezni, és az ország stabilitásához is csak korlátozott mértékben tudtak hozzájárulni. A politikai irányvonal „liberalizmusa” azonban ahhoz pont elégségesnek bizonyult, hogy felhívja magára a figyelmet a távoli Európa egyik nagyhatalmának vezetője szemében. *III. Napóleon* császár, Franciaország világhatalmi befolyásoló képességének növelése, valamint az Egyesült Államok déli terjeszkedésének megakadályozása érdekében már az 1850-es évek végén lépéseket tett. A Juárez-kormány a pénzügyi nehézségek miatt le kellett, hogy állítsa az államadósság és kamatainak törlesztését. Ez kitűnő alkalom volt arra, hogy Napóleon – az 1861 októberi *Londoni Egyezmény*vel – ad hoc koalíciót hozzon létre a pénztét visszaszerezni akaró Franciaország, Nagy-Britannia és Spanyolország között. Az első intervenciós csapatok 1861-62 fordulóján érkeztek az országba. A *Soledadi Egyezmény* értelmében azonban az

¹ Intézkedéseinek nagy része a klérust érintette negatívan, ilyen volt többek között a kolostorok bezárása, az egyházi javak államosítása, a polgári anyagkönyvvezetés és házasságkötés bevezetése, számos egyházi ünnep eltörlése. VILLEGAS, Daniel Cosío – BERNAL, Ignacio – TOSCANO, Moreno Alejandra – GONZÁLEZ, Luis – BLANQUEL, Eduardo – MEYER, Lorenzo: Mexikó rövid története, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2002. 84. p.

angol és spanyol csapatok otthon maradtak. Ez azonban nem okozott nagyobb fennakadást a francia tervekben. A francia erők az USA határvidékéig, *Paso del Nortéig* szorították vissza Juárez csapatait, azonban megsemmisíteni nem tudták azokat. A francia időzítés tökéletes volt, az Egyesült Államokban figyelmét – és így külpolitikai érdekérvényesítő képességét – az országot kettészakító polgárháború foglalta le.

Egy Habsburg főherceg

*Őcsászári és Őkirályi Fensége Habsburg–Lotaringiai Ferdinánd Miksa József, Ausztria, Magyarország és Csehország főhercege, Emperador Maximiliano,*² Max: II. Ferenc német-római császár, magyar és cseh király (1804 után I. Ferenc néven osztrák császár) és Mária Terézia Karolina császárné második fiaként 1832. július 6-án született Schönbrunnban.³

A császárné kedvenceként ugyanazt a nevelést kapta, mint bátyja, a későbbi osztrák-magyar császár, Ferenc József, így személyisége felnőttkorára egy vezető szerepre termett, sokoldalúan művelt, éleslátó, ugyanakkor az idegen nyelvek⁴ mellett a természettudományokban⁵ és a művészetekben is rendkívüli jártassággal rendelkező államférfivá tette. Sorsa azonban az volt, hogy örökös másodikként, fivére árnyékában éljen, mindössze kisebb jelentőségű feladatokat látva el. Mindettől függetlenül ez természetesen rangjához méltó tisztségeket jelentett, így Miksa 1854-ben – mindössze 22 évesen – a Császári-Királyi Haditengerészet (*K.k. Kriegsmarine*) főparancsnoka lett, mely szerepkörében átszervezte és modernizálta az osztrák–magyar hadiflottát. Megalapította és kiépítette a trieszti és pulai hadikikötőt. Annak ellenére sikerült számottevő és a későbbiekben sorsdöntő jelentőségű fejlesztéseket végrehajtania, hogy a haditengerészet sosem szerepelt a Habsburg Birodalom (katonai) prioritásai között, a korszerűsítés azonban megteremtette a lehetőséget *Wilhelm von Tegetthoff* admirális számára, hogy a későbbiekben a porosz–osztrák–olasz

² *Emperador Maximiliano I de México.*

³ Számos korabeli, elsősorban a bécsiek körében elterjedt városi legenda szerint az apa valójában II. Napóleon francia császár volt.

⁴ A feljegyzések szerint már kiskora óta kitűnően írt és folyékonyan beszélt magyarul. Bátyjával közösen őt is Nemeskéri Kiss Pál apát tanította. TARDY Lajos: Az 1864–1867. évi mexikói „önkéntes hadtest” magyarországi résztvevői In *Hadtörténelmi Közlemények* 103. évf., 2. szám, 1990. június, 146. p.

⁵ Ide értve a tengerhajózást, a botanikát és általában véve a természettel foglalkozó tudományokat.

háború adriai hadszínterén jelentős győzelmeket érhessen el az olasz haditengerészeti erők felett. Nemcsak hadtudományi, de természettudományt segítő munkássága is jelentősnek mondható: az ő kezdeményezésére jött létre 1857-59. között az első Földközi osztrák haditengerészeti expedíció, az *SMS Novara* fedélzetén.

A Kriegsmarinénél eltöltött évek, a haditengerészeti kiképzés nagy hatást gyakorolt Miksára. A császári-királyi hadiflotta SMS Novara fregattjával számos utazást tett a világban. Egy ilyen út során egészen Brazíliáig jutott. 1850-ben pedig eljegyezte az 1831-ben lemondott I. Péter brazil császár második házasságának egyetlen lányát, *Mária Amália* portugál infánsnőt, aki azonban 1853-ban tüdőbajban elhunyt.⁶

Következő küldetesként bátyja 1857 februárjában a Birodalomhoz tartozó Lombard-Velencei Királyság (*Königreich Lombardo-Venetien*) főkormányzójává nevezte ki. Miksa még ez év július 27-én feleségül vette I. Lipót belga király lányát, *Sarolta belga királyi hercegnőt* (*Charlotte de Belgique*).⁷

Kormányzóként modernebb, liberálisabb politikát folytatott, a konzervatív Ferenc József azonban nem értett egyet Miksa elképzeléseivel, így 1859 elején visszahívta őt tisztségéből.⁸

Ekkor a mindössze 27 éves főherceg visszavonult az aktív politikai élettől, feleségével a Trieszt melletti festői szépségű Miramare-kastélyba költöztek, melyet korábban saját célra építtetett. Egyetlen céljává egy brazíliai botanikai expedíció megszervezése vált, mikor még szintén ez évben *José Pablo Martínez del Río* mexikói nemes vezetésével első ízben keresték fel a mexikói royalisták, hogy felajánlják neki a mexikói császári címet, melyet azonban Miksa ekkor még elutasított.

Míndeközben a Mexikóban végigsöprő polgári demokratikus forradalom végével köztársasági államforma került bevezetésre a latin-amerikai államban, melynek legnagyobb vesztesei a nagybirtokosok és az egyház voltak, akik rögtön szervezkedésbe kezdtek az

⁶ http://hu.wikipedia.org/wiki/I._Miksa_mexik%C3%B3i_cs%C3%A1sz%C3%A1r letöltve: 2010-04-14

⁷ A friggyl Sarolta, osztrák főhercegnéi (*Erzherzogin von Österreich*) címet kapott. Házasságuk gyermektelen maradt, valószínűleg Miksa főherceg korábbi brazíliai útján szerzett szifilisz fertőzésének szövődményei miatt.

⁸ Az új kormányzó *Gyulay Ferenc tábornagy* lett, azonban nem sokáig: röviddel ezt követően, az 1859-es szárd háború során a magentai és a solferinói csatákban az osztrák császári hadsereg súlyos vereségeket szenvedett a piemonti felkelőknek segítséget nyújtó francia haderőtől. Ennek következtében Lombardia elszakadt az Osztrák Császárságtól. Császári körökből többen Miksa liberalizmusát okolták a történelemért.

érdekeiket sértő változások ellen. A francia császár ezt az alkalmat kívánta meg kihasználni világhatalmi terveinek megvalósítása érdekében. Ebben a katolikus egyház is támogatta⁹. Az *Élie-Frédéric Forey tábornok* által vezetett, Mexikóba küldött nagy létszámú csapatok, a kormány ellen harcoló erőket támogatva 1863-ra az ország döntő hányada felett megszerezték a kontrollt.

Egy európai császár az aztékok földjén

A francia sikerek alapján változtatták meg a korábbi helyzetet, a Miksa főherceget újból felkereső royalisták arról számolhattak be, hogy Mexikó az ellenőrzésük alá került, illetve a Miksa által feltételül szabott április 10-i népszavazás eredménye alapján az ország lakossága is támogatja a főherceg császárrá koronázását. Mindezek alapján 1864 áprilisában Habsburg Miksa lemondott esetlegesen felmerülő osztrák trónutódlási igényeiről, majd feleségével együtt Mexikóba utazott:¹⁰ I. Miksa császár néven¹¹ Mexikó trónjára lépett¹². A feljegyzések szerint a hajóútra olvasmányként kapott Mexikóról szóló könyvek helyett Miksa egy udvari etikett kézikönyv megírásának szentelte idejét.

Az SMS Novara¹³ vitorlás fregatt fedélzetén – két másik fregatt, az osztrák *SMS Bellona* és a francia *Themis*, valamint egy császári jacht, a *Phantasie* kíséretében – 1864 áprilisában hajózott ki Triesztből.¹⁴ Közel egy hónapos hajóút után, 1864. május 28-án érkezett meg Vera Cruzba Mexikó császára és császárnéja, majd június 12-én a francia erők

⁹ Tette ezt természetesen nem minden indok nélkül. Juárez 1859 júliusi reformtörvényei ugyanis jelentős mértékben sértették az egyházi érdekeket, miszerint a törvény kimondta az egyházi javak államosítását, a kolostorok bezárását, a polgári házasságkötést és anyagkönyvvezetést, valamint a temetők szekularizálását és több egyházi ünnep eltörlését. VILLEGAS, Daniel Cosío – BERNAL, Ignacio – TOSCANO, Moreno Alejandra – GONZÁLEZ, Luis – BLANQUEL, Eduardo – MEYER, Lorenzo: Mexikó rövid története, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2002. 84. p.

¹⁰ A császári cím elfogadása ellen a jogfolytonosságra hivatkozva az utolsó azték uralkodó, az 1540-ben elhunyt Montezuma egyenesági leszármazottja, a spanyol Montezuma gróf levélben tiltakozott. TARDY Lajos: Az 1864-1867. évi mexikói „önkéntes hadtest” magyarországi résztvevői In Hadtörténelmi Közlemények 103. évf., 2. szám, 1990. június, 147. p.

¹¹ Mexikóban használt néven: *Emperador Maximiliano I de México*, felesége *Emperatriz Carlota de México*,

¹² A francia katonai támogatás azonban nem járt ingyen, a miramari megállapodás értelmében Miksa 260 millió frankot kellett, hogy fizessen a Franciaországnak. VILLEGAS, Daniel Cosío – BERNAL, Ignacio – TOSCANO, Moreno Alejandra – GONZÁLEZ, Luis – BLANQUEL, Eduardo – MEYER, Lorenzo: Mexikó rövid története, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2002. 85. p.

¹³ SMS: Seiner Majestät Schiff = Őfelsége Hadihajója

¹⁴ HASLIP, Joan: Imperial Adventurer - Emperor Maximilian of Mexico, London, 1971.

főparancsnoka, *Francois Achille de Bazaine altábornagy* vezetett 25 000 fős serege kíséretében vonult be a fővárosba, Mexikóvárosba, császári rezidenciaként a nem messze található, azték császári lakhelyet, a Chapultepec-palotát vették birtokba Miksáék. Az új császár első intézkedései között rendelte el a császári palota és a városközpont közti széles sugárút megépíttetését, mely a Császárné sétánya (*Paseo de la emperatriz*) nevet¹⁵ kapta.

Maximilián első intézkedései több mindenről árulkodnak. Először is, a fiatal császárt sem III. Napóleon császár, sem a helyi francia erők, sem a mexikói royalisták nem tájékoztatták megfelelőképpen a helyzetről, a mexikói nép ellenérzéseiről, a Miksa egyik feltételeként szereplő népszavazás lefolyásáról és valódi eredményeiről. De mindez elmondható az elűzött, de le nem győzött Benito Juárez elnökről és követőiről, de még talán az esetleges külföldi intervenció lehetőségéről is, hiszen senki sem hihette azt racionálisan, hogy az Egyesült Államok erejét lekötő amerikai polgárháború jelentősebb időn át elhúzódna. Illetve, hogy annak végét követően az USA ne gyakorolna nyomást vagy támogatná akár katonailag is a Monroe-doktrína alapján egy európai beavatkozás megakadályozását a kontinens belügyeibe, különösképpen, ha az közvetlenül, saját déli határai mentén történik. Mindezeket diplomáciai vonalon is megerősítendő, Washington el sem ismerte a Miksa vezette Mexikói Császárságot.

Másodsorban pedig Miksa okozott meglepetéseket európai támogatói, elsősorban III. Napóleon számára. Az ifjú császárnak ugyanis feltett szándéka volt, hogy Mexikót egy európai típusú, modern, liberális szellemiséget magáénak valló állammá tudja reformálni; semmiképpen sem egy francia bábállamot képzelt el, ahol konzervatív, feudális eszmék uralkodnak. Minden felvilágosult gondolata ellenére, melyek már szintén az első intézkedéseitől kezdődően érezhetőek voltak, a köztársaságpártiak és a mexikói társadalom nagy többsége úgy tekintett rá, mint idegen betolakodóra.

Maximilián, hogy a nép körében elfogadtassa magát, örökbe fogadta az első császárság idején uralkodó *Ugustín de Iturbide császár* unokáit¹⁶: *Salvador de Iturbide y de Marzánt* és a kétéves *Agustín de Iturbide y Greent*, akit kinevezett Iturbide hercegének, egyben a császári trón örökösének. Szintén saját pozíciójának megerősödését remélte attól,

¹⁵ Jelenlegi neve Reform-sétány (*Paseo de la Reforma*).

¹⁶ Az adoptálás azonban nem csak gesztusértékkel bírt, ugyanis a császári párnak nem volt gyermekük, és a Miksa korábbi szifiliszos betegsége miatt, melyet Brazíliai utazásán kapott el, már nem is lehetett.

hogy *Antonio López de Santa Anna tábornokot*¹⁷, az ország korábbi elnökét, birodalmi marsallá (*Reichsmarschall*) nevezte ki.

Nemcsak helyzetének bebiztosítását, hanem liberális gondolkodását is bizonyítja, hogy a korábbi elnök, Juárez számos rendelkezését érvényben hagyta, ilyen volt például a földreform, a szavazójog kiterjesztése a földbirtokkal nem rendelkező parasztokra, valamint több a katolikus egyház nemtetszését kiváltó rendeletet, mint például a vallásszabadság deklarálását, az egyházi javak államosítását, a pápai okmányok polgári jóváhagyását, a polgári anyakönyvvezetést, vagy éppen a temetők szekularizálását. Bevezetette a tízes számrendszeren alapuló hossz- és úrmértékrendszert. Emellett olyan jogszabályokat hozott meg, melyek az országban eddig ismeretlen szociális intézkedéseket tartalmaztak: szabályozta a béreket és a munkakörülményeket, a nyugdíjat és a járulékokat,¹⁸ valamint eltörölte az adósrabszolgaságot és visszaszolgáltatta az indiánok földjeit.¹⁹

A császárné eközben igyekezett uralkodóhoz méltóan viselkedni, számos utazást is tett az országban, a feljegyzések mind közül a Yucatán-félszigeten, *Uxmal* városában tett látogatását emelik ki. Egyik közösen tett utazásuk alkalmával a krónikák szerint a helyi vezetők egy márvány diadalívet kívántak Carlotának állítani, mikor a császár azt megköszönve azt mondta, hogy szenteljék azt inkább a függetlenség kivívásának emlékének. Mindent egybevéve, a császári pár rendkívül liberális, emberbarát és „Mexikó-párti” gondolkodásról tett tanúbizonyságot, ennek jele az is, hogy minden héten palotájukban fogadták alattvalóikat, hogy a felmerülő problémákra megoldást találjanak.²⁰

A császár mindezekről azonban nem várhatta, hogy hatalma teljes mértékben megszilárduljon: Juárezt és csapatait kellett valahogy meggyőzni, vagy legyőzni. Ennek érdekében Miksa amnesztiát ajánlott fel Juáreznek, amennyiben esküt tesz a koronára, ezt azonban Juárez visszautasította. A francia katonai megszállás vezetősége közben azt az információt adta Miksának, hogy csapataik felmorzsolták Juárez erőit, és most jött el az

¹⁷ A mexikói államférfi, teljes nevén Antonio de Padua María Severino López de Santa Anna y Pérez de Lebrón, az ország egyik legmeghatározóbb figurája, aki 22 év alatt 7 alkalommal töltötte be hosszabb-rövidebb időre az elnöki tisztséget. <http://www.tshaonline.org/handbook/online/articles/SS/fsa29.html> letöltve: 2010-04-23

¹⁸ VILLEGAS, Daniel Cosío – BERNAL, Ignacio – TOSCANO, Moreno Alejandra – GONZÁLEZ, Luis – BLANQUEL, Eduardo – MEYER, Lorenzo: Mexikó rövid története, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2002. 85. p.

¹⁹ FOSTER, Lynn V.: Mexikó története, Pannonica Holding Rt. Budapest, 1999., 122. p.

²⁰ FOSTER, Lynn V.: Mexikó története, Pannonica Holding Rt. Budapest, 1999., 122. p.

alkalom, hogy a maradék köztársasági szimpatizánst is elkapják, így a császár elrendelte, hogy végezzék ki Juárez „megmaradt” híveit. Ez sorsdöntő taktikai hibának bizonyult a későbbiekben, és tekintettel arra, hogy már az alapinformáció is téves volt, ez gyökeresen befolyásolta a Császárság fennmaradási esélyeit²¹.

Míndeközben végéhez ért az amerikai polgárháború, így az USA már teljes odafigyeléssel tudta segíteni a köztársaságpártiak ügyét: Juárez és legfőbb szövetségese, *Portifirio Díaz* és csapataik számára El Paso del Nortenál számos fegyver – és lőszerraktárt bocsátott a lázadók rendelkezésére Washington.

Ezzel párhuzamosan Maximilián is próbált hasznot húzni az amerikaiakból: a polgárháború vesztesei²² közül próbált betelepedői kolóniákat létrehozni – ilyen volt például többek között a „*Carlota Kolónia*” vagy a „*New Virginia Kolónia*”, melyek koncepcióját az ismert oceanográfus és feltaláló, a szintén amerikai *Matthew Fontaine Maury*²³ dolgozta ki. A bevándorlókat azonban Miksa nemcsak az Egyesült Államokból, az osztrák és német területekről várta, hanem a világ valamennyi országából.

Mіндеzen próbálkozások azonban kevésnek bizonyultak Miksa pozíciójának hosszú távú megerősítéséhez. 1866-ra a császári udvart leszámítva, bel- és külföldön egyaránt elfogadott tényé vált, hogy a császárnak le kell mondania a trónról. A hazájában a poroszok miatt megszoruló III. Napóleon egyrészt csapatokra lévén szüksége, másrészt látván, hogy a befektetett energia és pénz, nem hozza meg a várt eredményt, visszavonta csapatait Mexikóból. A császári pár azonban nem adta fel a reményt. Miksa visszautasította a lehetőséget, hogy a francia erőkkel együtt elhagyja az országot. Carlota viszont Európába utazott, hogy támogatást szerezzen férjének. Első útja a francia császárhoz vitte, hogy a támogatás meghosszabbítását kérje az uralkodótól, az azonban több napi egyeztetés és tárgyalás hatására sem változtatta meg eredeti döntését a végleges kivonulásról. Ezt követően egy rövid ausztriai kitérőt követően, mely során a miramarei kastélyt is felkereste, a császárnő

²¹ A teljes hitelesség kedvéért azonban mindenképpen megemlítenéd, hogy Juárez a kezdetektől fogva bárkit kivégeztetett, aki a császár hívének vallotta magát. FOSTER, Lynn V.: Mexikó története, Pannonica Holding Rt. Budapest, 1999., 122. p.

²² ROLLE, Andrew F.: *The Lost Cause: The Confederate Exodus to Mexico*, University of Oklahoma Press, 1992.

²³ A korábban alezredesként a konföderáció haditengerészetében szolgáló Maury Miksa megbízásából mint „császári bevándorlásügyi megbízott” tevékenykedett. http://en.wikipedia.org/wiki/Matthew_Fontaine_Maury letöltve: 2010-04-25

IX. *Pius pápa*hoz ment a Vatikánba, hogy támogatást szerezzen. A pápa azonban nem volt megelégedve Miksa katolikus egyházat érintő döntéseivel és elzárkózott bármiféle segítség nyújtásától.

A sorozatos kudarccokat elszenvedő, törékeny természetű Saroltán egyre jobban kezdtek megjelenni az idegösszeomlás tünetei²⁴. A korabeli feljegyzések szerint már a III. Napóleonnál és hitvesénél tett látogatása során több alkalommal sírógörcsöt kapott, érzelmei átvették a hatalmat a racionális gondolkodás felett. Mire Rómába ért, a helyzet csak rosszabbodott: rémképeket kezdett látni, azt hitte, hogy meg akarják mérgezni. Vatikáni látogatása során egy búcsúlevelet is írt férjének arról, hogy meg akarják ölni, állapotát látva a pápa a vatikáni könyvtárban szobát rendeztetett be számára, míg állapota nem javult. Sosem tért vissza Mexikóba. A vatikáni utat követően egy ideig a miramarei kastélyban lakott, majd szülőföldjére, Belgiumba ment, ahol a Brüsszel környéki *Tervuren kastély*ban, majd Meise mellett található *Bouchout-i kastély*ban élt 1927. január 19-én bekövetkezett haláláig. A férje kivégzését követő hat évtizeden át mindvégig azt hitte, hogy ő Mexikó császárnéja és hitvese él. Feljegyzések szerint egy babát tartott az ágyában, melyet Maxnak becézett. A külvilággal csak közeli rokonain keresztül érintkezett, az osztrák császári családdal *Rudolf koronaherceg* özvegye, *Stefánia főhercegné* tartotta a kapcsolatot.

Érdekes megemlíteni, hogy az első világháborúban a Belgiumot elfoglaló német csapatok a Bouchout-i kastély kapujára a következő német és flamand nyelvű táblát helyezték ki:

„*E ház lakója Őfelsége Sarolta, Mexikó császárnéja, kinek sógora Őfelsége Ferenc József, Ausztria császára, Magyarország királya*”. A birtok sérthetlenségét ennek megfelelően teljes tiszteletben tartották a német csapatok.

A mexikói népben azonban nem örvendett ekkora megbecsülésnek a császárné: „*Adiós mamá Carlota*” címmel egy mexikói író, ügyvéd, *Vincente Riva Palacio* egy mai napig is ismert gúnydalt írt. Az ügy pikantériája, hogy Palacio volt Miksa védőügyvédje a hadbírószági tárgyaláson.²⁵

²⁴ A végső sokkot férje kivégzésének híre jelentette, Carlotta teljesen összeomlott. Bátyja, Fülöp belga királyi herceg a kor számos neves orvosával vizsgálta meg, az elmebetegségen azonban segíteni nem tudtak.

²⁵ http://hu.wikipedia.org/wiki/Sarolta_mexik%C3%B3i_cs%C3%A1sz%C3%A1rn%C3%A9 letöltve: 2010-04-25

Az elkerülhetetlen

A lemondás gondolatát fontolva Miksa magához rendelte tábornoki karát és szabad távozást ígért bárkinek, aki nem tudta tovább vállalni az egyre kilátástalanabb harcot. Három tábornoka *Tomás Mejía*, *Miguel Miramon* és *Leonard Márquez* esküben fogadta, hogy olyan sereget állít össze, ami fel tudja venni a harcot Juárez erőivel. 1867 februárjában *Santiago de Querétaro* erődjébe vonultak vissza, hogy soraikat rendezve, onnan kitörve fordíthassák vissza a helyzetet. A köztársaságiak azonban körbevették az erődöt, mely még így is hosszú hetekig állta a támadásokat. 1867. május 11-én Miksa kísérletet tett, hogy átszökjön az ellenséges vonalakon túlra, azonban tervét *Miguel López ezredes* elárulta: a köztársaságiak pénzéért cserébe kinyitotta az erőd kapuját és beengedte Juárez embereit, akik azonban nem tartották be Lópeznek tett ígéretüket és nem engedték elmenekülni Miksát.

1867. május 14-én, a győzelmet arató köztársaságiak megfosztották Miksát a császári tróntól, majd ezt követően formálisan hadbírószág elé állították. Az ítélet azonban nem lehetett kétséges: Juárez példát akart statuálni és megmutatni erejét, Miksát halálra ítélték. Az ítélet ellen a mexikói lakosság nagy része mellett, a kor számos ismert személyisége, uralkodók tiltakoztak levélben és táviratban, köztük *Victor Hugo*, *Giuseppe Garibaldi*, de még maga *Viktória királynő* is. A döntés azonban megmásíthatatlannak bizonyult.²⁶ A trónfosztás után alig egy hónappal, 1867. június 19-én Miksát és két hűséges tábornokát *Tomás Mejíát* és *Miguel Miramont* a *Querétaro* közelében fekvő *Cerro de las Campanas*-nál²⁷ kivégzőosztag elé állították. A legenda szerint Miksa aranyat adott a kivégzőosztag tagjainak, hogy megvesztegesse őket, hogy azok ne a fejébe lőjenek, az egyik katona azonban mégis megtette ezt.

Feljegyzések szerint utolsó mondatai így hangzottak:

„*Mexikóiak! Egy igaz ügyért halok meg...Mexikó függetlenségéért és szabadságáért. Legyen vérem az utolsó, melyet e földért ontottak*” *Viva Mexico!*”²⁸

Más források tanúsága szerint utolsó szavaival feleségét említette: „*Szegény Sarolta*”²⁹.

²⁶ Kivételesen itt is akadt, ugyanis Miksa szárnysegédje, a szintén halálra ítélt *Félix zu Salm-Salm ezredes*, felesége, *Agnes Leclercq Joy* személyes közbenjárására kegyelmet kapott.

²⁷ http://es.wikipedia.org/wiki/Cerro_de_las_Campanas letöltve: 2010-04-25

²⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Maximilian_I_of_Mexico letöltve: 2010-04-25

A kivégzés után testét bebalzsamozták és közszemlére tették Mexikóban. A hazahozatallal megbízott Tegetthoff admirálisnak több mint fél év elteltével, nagy nehézségek árán sikerült visszaszerezni a mexikóiaktól a holttestet, melynek állapota messze volt az ideálistól. Amikor a Novara 1868. január 16-án visszatért Triesztbe, a főherceg holttestét átrakták egy temetési bárkára, majd nagy ceremónia közepette helyezték örök nyugalomra a bécsi Kapucinusok Temploma altemplomában (*Kapuzinergruft*) lévő Habsburg császári kriptában.

Trieszt kikötő- és rakpartjain ezrek sorakoztak fel, amikor a Novara a hajóraj többi egységével maga mögött 1868. január 15-én este befutott.³⁰ Maximilián holttestét a Novara korábbi parancsnoka, és Ausztria későbbi kereskedelmi minisztere, *Wüllerstorff-Urbair báró* kísérte végig Trieszt utcáin.³¹

Az események hatására *Liszt Ferenc*, a kor világhírű magyar zeneszerzője 1867-ben, megírta az *Années de Pèlerinage (Zarándoklat évei)* című darabjának hatodik tételét, a *Marche funèbre, En mémoire de Maximilian I, Empereur du Mexique (Gyászinduló, I. Maximilián, Mexikó császára, emlékére)*, melyet 1883-ban mutattak be.³²

A legenda

Mint általában a nem egészen tisztázott vagy kevésbé részletesen lejegyzett körülmények közt megtörtént halálesetek, kivégzések kapcsán számos városi legenda és mítosz alakul ki. Ez így történt Miksa esetében is. Egy san salvadori építész, *Sr. Rolando*

²⁹ <http://www.bartleby.com/81/5545.html> letöltve: 2010-04-25

³⁰ A kikötőbe érkezéskor a Császári-Királyi Haditengerészet egykori parancsnokának tiszteletére kedvenc dalát, a „*La Paloma*” című dalt játszották, melyet az akkor tett fogadalom hagyományaként soha többé nem játszanak osztrák-magyar hadihajó fedélzetén. A hagyományt az osztrák vitorlások ma is őrzik.

³¹ ORGAN, Michael: Az SMS Novara, az osztrák császár fregattja 1843-99 - "...a legcsodálatosabb hajó..." In Hajózástörténeti Közlemények, 2007/4. szám.

³² http://hu.wikipedia.org/wiki/Liszt_Ferenc_munk%C3%A1ss%C3%A1ga letöltve: 2010-04-26

Déneke kutatásaira hivatkozva, 2007-ben azzal az elmélettel állt elő, hogy Maximilián valójában nem halt meg, hanem *Justo Armas*³³ néven San Salvadorban telepedett le.

Elméletét több közvetett bizonyítékkal támasztotta alá. Először is, Juárez Maximiliánhoz hasonlóan magas rangú szabadkőműves volt, a titkos társaság tagjainak esküjében pedig szerepel, hogy nem oltják ki egymás életét, így feltételezése szerint a kivégzőosztag vaktölténnyel lőtt. Másodsor, a hónapokkal később, rendkívül rossz állapotban lévő holttestet szándékosan hagyták bomlani, hogy minél felismerhetlenebb állapotban kerüljön vissza Miksa családjához, hogy ne tűnjön fel a legközelebb hozzátartozóknak se, hogy a koporsóban nem Miksa fekszik. A hivatalos feljegyzések szerint az azonosításra felkért családtagok, köztük Miksa anyja, nem ismerték fel a halott császárt. Az elmélet egyik bizonyítékaként Déneke egy látogatást említ, mely alkalmával 1916 végén, I. Ferenc József halála előtt nem sokkal osztrák-magyar diplomaták keresték fel Armaszt, a trónutódlással kapcsolatban. Azonban dolguk végezetlenül kellett távozniuk. Justo Armas ezt követően még két évtizedig élt a latin-amerikai országban, ha valóban ő volt Miksa körülbelül 104 éves korában. Személyét sok homály fedi. A korabeli helyi sajtóból és feljegyzésekből Armasról mindössze annyi derül ki, hogy középkorú férfiként jelent meg az országban, európai iskolázottsággal rendelkezett, ismerte az etikettet, számos idegen nyelven kitűnően beszélt, ismeretlenül is remek kapcsolatokkal rendelkezett, külsőleg pedig – talán köszönhető ez jellegzetes bajszának – rendkívüli módon hasonlított Miksára.

A feltételezések bizonyítására Déneke a Habsburg család jelenlegi fejtől, Habsburg Ottótól kért és kapott engedélyt arra, hogy Armas testét exhumálják és genetikai kísérleteket végezzenek el rajta. A vizsgálati eredmények tanúbizonysága szerint az elhunyt azonos a Habsburg-család valamely tagjával (Miksa, Rudolf és János Szalvátor főhercegek jöhetnek szóba).

Mindenesetre rendkívül érdekes, hogy a városi legendát nem az utókor alkotta, hanem az már megtalálható volt a kortárs társasági élet szereplőinek beszélgetéseiben is. A felsorolt és hosszasan taglalt bizonyítékok sora azonban mind csak közvetetten utalnak arra, hogy Justo

³³ A létező, ámbar valószínűsíthetően felvett név eredetét egy a kivégzésre használt spanyol eufémizmusban – *hecho justo por las armas* – látja Déneke. LAMPERTI, John: Who Was Justo Armas? http://math.dartmouth.edu/~lamperti/Justo_Armas.html letöltve: 2010-04-27

Armas azonos volna Miksa császárral, ezt jelenleg egyetlen hivatalos és tudományos alátámasztott vizsgálat sem bizonyítja.

A magyar szál

Az alig több mint hároméves mexikói „kaland” igazi különlegességét a hazai vonatkozás adja meg. II. Endre magyar király szentföldi keresztes hadjárata óta nem gyűlt össze ekkora magyar sereg, hogy a hazától távol, idegen vidéken vívjon háborút.

A magyarszeretetről is ismert Miksa még lombard-velencei főkormányzósága idején került közelebbi kapcsolatba a magyar katonákkal, de a bátyja által mindössze rövid időre engedett hazai pályafutása során több ízben is pozitív tapasztalatokat szerzett a magyar egyenruhásokról. Ennek köszönhetően a mexikói hajóútjával párhuzamosan megkezdődött³⁴ mexikói „önkéntes hadtest” toborzásakor számos magyar nemzetiségű³⁵ katona került kiválasztásra az expedícióra.

Tardy Lajos történész a már korábban is idézett „Az 1864-1867. évi mexikói „önkéntes hadtest” magyarországi résztvevői” címmel publikált gyűjtése szerint Miksa hadseregében 1047 magyar nemzetiségű katona harcolt, a képzettség nélküli közkatonától a K. und K. katonai akadémiát végzett tisztjeiig. Közülük többen különlegesen kimagasló beosztásokat töltöttek be, így többek között számos jelentős mexikói város – köztük a főváros, Mexikóváros³⁶ – katonai parancsnoka is magyar származású volt. De találunk magyarokat a császár közvetlen közelében is. A magyar katonákban feltétlenül bízó Miksa személyes testőrségének összeállításakor a következőket jelentette ki: „*Ennek mind a tizennégy tagja*

³⁴ Így fordulhatott elő 1849. óta először az, hogy bár a német volt a szolgálati nyelv, a huszárezredet „magyar vezényszóval kellett kommandírozni.” TARDY Lajos: Az 1864-1867. évi mexikói „önkéntes hadtest” magyarországi résztvevői In *Hadtörténelmi Közlemények* 103. évf., 2. szám, 1990. június, 147. p.

³⁵ Ide értve az akkori Magyarország, Erdély és Ausztria területén született magyar nevű, anyanyelvű családokat. TARDY Lajos: Az 1864-1867. évi mexikói „önkéntes hadtest” magyarországi résztvevői In *Hadtörténelmi Közlemények* 103. évf., 2. szám, 1990. június, 148. p.

³⁶ Mexikóváros katonai parancsnoka a pápai születésű Polák János – 1870-től Pókay János – őrnagy volt. TARDY Lajos: Az 1864-1867. évi mexikói „önkéntes hadtest” magyarországi résztvevői In *Hadtörténelmi Közlemények* 103. évf., 2. szám, 1990. június, 147. p.

feddhetetlen magatartású és minősítésű, kipróbált hűségű magyar legyen. Követelmény még a tekintélyt sugárzó külső megjelenés és a körszakáll megnövesztése”.³⁷

Nem tervezetten, de *Tüdős József huszártizedes*, Maximilián inasa és bizalmasa is kivételes helyzetbe került: egyetlen európaiként nézhette – kellett végignéznie – a trónfosztott császár kivégzését, majd szomorú kötelességként a kivégzett uralkodó véres ingét neki kellett átadnia a gyászoló édesanyának.³⁸

Külön szót érdemel – és bővebb részletezésre is méltó – Maximilián testőrségének parancsnoka, Pawlowsky Ede százados katonai tevékenysége, valamint geográfusi és hadtudományi igényességű munkája; csakúgy, mint a kontingens orvosának, az osztrák katonai kórház főorvosának, Szenger Edének³⁹ orvostudományi és úgyszintén geográfiai munkássága, melyet Miksa kivégzése után egy évtizeden át mint San Luis Potosi város magánorvosa folytatott, míg a honvágy haza nem hozta Budapestre.

A sort azonban számos névvel lehetne még folytatni, akik – elsősorban a hazánkban akkor még szinte teljesen ismeretlen vidékről – kisebb-nagyobb mértékben tudományos stílusban, fényképekkel vagy anélkül számoltak be, ezzel is színesítve a katonai utazástörténet és a geográfia hazai irodalmát.

Összegzés

Kontinensnyi távolságban, messze az európai civilizációtól, egy merőben más történelmi és kulturális gyökerekkel rendelkező országban I. Miksa, Mexikó császára a lehetetlent kísérelte meg. Az általában a liberalizmus követőjének tartott, a kor Európájának progresszív szellemi áramlatai által befolyásolt fiatal uralkodó egy Latin-Amerikában addig

³⁷ A kérésnek Ferenc József császár eleget is tett, így a császári testőrség 14 magyar tagja 1864. július 18-án az Adria fedélzetén az önkéntes hadtest indulása előtt három hónappal útnak indultak. TARDY Lajos: Az 1864-1867. évi mexikói „önkéntes hadtest” magyarországi résztvevői In *Hadtörténelmi Közlemények* 103. évf., 2. szám, 1990. június, 147. p.

³⁸ TARDY Lajos: Az 1864-1867. évi mexikói „önkéntes hadtest” magyarországi résztvevői In *Hadtörténelmi Közlemények* 103. évf., 2. szám, 1990. június, 146. p.

³⁹ Dr. SZÁLLÁSI Árpád: A 19. századi Mexikó egy magyar orvos szemével <http://www.ekor-lap.hu/egeszsegugy/2008/a-19-szazadi-mexiko-egy-magyar-orvos-szemevel> letöltve: 2010-04-10

ismeretlen szellemiségű államot kívánt létrehozni. Uralkodásának 1130 napja azonban kevésnek bizonyult mindehhez.

Bár a rendkívül ambiciózus Miksa fiatal kora ellenére kimagasló műveltséggel és széleskörű vezetői tapasztalatokkal rendelkezett, tervei már a korona elfogadásának pillanatában kudarcra voltak ítélve, e felismerést mindössze romantikus személyisége tudta elfedni.

A III. Napóleon – de közvetve az európai kontinens valamennyi nagyhatalma – által befolyásolt „játsszmban” a kezdetektől kényszerpályán mozgott. A miramarei megállapodásban mind pénzügyileg, mind katonailag véglegesen elkötelezte magát annak a Franciaországnak, melynek vezetője kizárólag saját hatalmi ambícióinak megvalósításához keresett egy általa irányíthatónak vélt uralkodót. A történelem azonban bebizonyította, hogy a paktum mindkét szereplője félreismerte partnerét: Miksa nem viselkedett III. Napóleon bábjaként, a francia császár pedig a katonai segítség fejében súlyos adósságba kényszerítette az országot, haderejét azonban nem engedte át Miksának, gondolkodás nélkül szegte meg saját szerződésében foglalt vállalását, és vonta vissza csapatait Európába, véglegesen megpecsételve ezzel a Mexikói Császárság sorsát.

A már megjelenésében is elütő, európaisága miatt mindig is kívülálló, betolakodóként kezelt császár reformtörekvései és haladó gondolkodása ellenére sem tudta bebiztosítani helyét: sem az uralkodói székben, sem a mexikóiak szívében. Így vajmi kevés esélye is lehetett az észak-dél konfliktust lezáró Washington által is támogatott korábbi elnök Juárez ellen, aki bennszülöttként – első látásra legalábbis – hitelesebben képviselte a „mexikói ügyet”.

Mіндеzen körülményeket figyelembe véve a második Mexikói Császárság alig több mint 3 éve inkább interpretálható kalandként, mint megalapozott elgondolások alapján, tudatosan és racionális tervek mentén megvalósítható vállalásnak, mindazonáltal a vállalkozás tudománytörténeti jelentősége magyar szempontból megkérdőjelezhetetlen.

Felhasznált irodalom

1. Dr. GOOCH, George Peabody: The Second Empire, Longmans, Green and Co. Ltd, London, Egyesült Királyság, 1960.
2. FOSTER, Lynn V.: Mexikó története, Pannonica Holding Rt., Budapest, 1999.
3. HASLIP, Joan: Imperial Adventurer - Emperor Maximilian of Mexico, London, 1971.
4. LAMPERTI, John: Who Was Justo Armas? <http://math.dartmouth.edu>
5. LUGHOFFER, Georg Johann: A császár új élete – Mexikói Miksa, Gabö Kiadó, Budapest, 2007.
6. Dr. NAGY Miklós Mihály: Magyar hadiutazók, Kornétás Kiadó, Budapest, 2001.
7. Dr. NAGY Miklós Mihály: Miksa császár magyar katonája In Új Honvédségi Szemle, 2000/9, 54. évf. 9. sz.
8. ORGAN, Michael: Az SMS Novara, az osztrák császár fregattja 1843-99 - "...a legcsodálatosabb hajó..." In Hajózástörténeti Közlemények, 2007/4. szám.
9. ROLLE, Andrew F.: The Lost Cause: The Confederate Exodus to Mexico, University of Oklahoma Press, 1992.
10. Dr. SZÁLLÁSI Árpád: A 19. századi Mexikó egy magyar orvos szemével <http://www.ekor-lap.hu>
11. TARDY Lajos: Az 1864-1867. évi mexikói „önkéntes hadtest” magyarországi résztvevői In Hadtörténelmi Közlemények 103. évf., 2. szám, 1990. június, 145-171. p.
12. THOMA, Helga: A trótól a vérpadig – Koronás fők a vesztőhelyen, Gabo Kiadó, Budapest, 1999.
13. VILLEGAS, Daniel Cosío – BERNAL, Ignacio – TOSCANO, Moreno Alejandra – GONZÁLEZ, Luis – BLANQUEL, Eduardo – MEYER, Lorenzo: Mexikó rövid története, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2002.
14. <http://en.wikipedia.org>
15. <http://es.wikipedia.org>
16. <http://hu.wikipedia.org>
17. <http://www.bartleby.com>
18. <http://www.tshaonline.org>